

Többesben egymagammal

Szerkesztett szemelvények Márton László *Árnyas fűtca* című regényének szófiai bemutatóján a hallgatóság kérdéseire adott válaszaiból és ez alkalommal adott interjújából¹

Nagyon nehezen tudom feltérképezni, hogy milyen örökségrészekből áll össze az, amit örököltem. Nagyanyám például nagyon jó megfigyelő volt, és nagyon jó szatirikus vénája is volt neki. Néhány mondatban epés gúnnyal meg tudott ragadni egy személyiséget. Nagyon jó karikatúrát gyártott. Apámban meg volt egyfajta érzékenység, ami egy erős makacssággal párosult. De hát a tehetség nem önmagában áll, hanem a személyiség összes jellemvonásából áll össze... Ez alkat és természet kérdése. Minden író másképpen csinálja. Az író mindegyiknek előttről írni tud. Viszont az írásaiban valóban megjelenítheti a megélt időt. Megélhetővé teheti azt is, amit személyesen nem élhettek meg azok, akik most élnek. Nem gondolom, hogy vetélkedni kellene a történészekkel, vagy a történelmi publicisztikával, vagy a tényfeltáró publicisztikával. Ugyanakkor ha valaki nem akar a jelen pillanat foglya maradni, akkor abban a közösségben, ami az olvasóiból áll, mégiscsak fenn tudja tartani az emlékezetet.

Apám és anyám családja egészen más társadalmi háttérrel rendelkezett. Anyám felmenői Pest közelében éltek, legalább száz éve, de a XIX. század közepétől biztosan. Anyai nagyapám és nagyanyám felmenői Morvaországból vándoroltak be, Morvaország Csehország mellett van. Mert onnan a tartomány vezetője kitiltotta a zsidókat 1760-ban, és Magyarországra bejöhettek.

Nagyanyám családja nagyon hamar elmagyarosodott, a zsidó asszimiláció Magyarországon a XVIII–XIX. században nagyon gyorsan történt, és nagyon sikeres volt. Tehát ők már a XIX. század közepén is magyarul beszéltek, és magyar nevet viseltek. A nagyapám családja később magyarosodott el, a XIX. század végén. És német nevük volt, Huppertnek hívták őket, mint Izabell Huppertet, a francia színésznőt. Ügyvédek voltak a családban – a dédapám, a nagyanyám apja ügyvéd volt – és gyógyszerészek. Egyszer elmentem abba a házba, ahol 1944-ig éltek, és a padlásom rengeteg sok könyvet találtam. Amennyit bírtam, magammal vittem, mert tudtam, hogy többet nem fogok odamenni, a könyvtáramnak ez része lett. Sok nyelven olvastam, sok nyelven tudtam, progresszív folyóiratokat fizettek elő, például a padlásukon a legendás Nyugatnak több évfolyamát megtaláltam. Vagy például volt egy Szabad Gondolat című folyóirat, a Galilei Kör folyóirata, baloldali polgári radikális, liberális beállítottságú. Tehát ezek ilyen értelmiségiek voltak. Az apai nagyapám

¹ Az esemény időpontja: 2007. október 1., a bolgár fordítás Sztefka Hruszanova munkája

családja pedig vállalkozó volt. Bankjuk volt és fűrésztelepük, és a gazdasági válságig jobban éltek, 1929-ig, amikor csődbe ment egy csomó üzemük, anya pont akkor született. Maradt egy fatelepük, nagyapámnak maradt egy faáru-raktára, abból meg tudtak élni. Nagyapám, nagyanyám és egy gyerek. Nem gazdagon, inkább szűkösen, de valahogy mégis. Fontos a főváros közelsége, oda jártak színházba... Később a túlélés szempontjából is fontos volt, mert a szovjet csapatok nagyon hamar elérték a kisvárost, Monort, és mögötte zárult be az ostromgyűrű. Az anyám és a nagyanyám így maradhatott életben, hogy a szovjetek nagyon gyorsan előretörték. Apám családja Kelet-Magyarországon élt, erdélyi szombatos eredetű volt. Volt Erdélyben egy szombatos szekta, a reformáció egyik oldalága. Egy csoport teljesen vissza akart térni a zsidó hagyományokhoz. Róluk szól Kemény Zsigmond Rajongók című regénye. Őket aztán betiltották a XVII. században. És aki nem akart katolikus vagy református hitre térni, az zsidóként élt tovább. A zsidókat Erdélyben megtűrték, csak a szombatosokat nem. Tehát amikor időnként meg szokták tőlem kérdezni, hogy miből magyarosította a családom a nevét, akkor nem tudok erre mit válaszolni, hiszen mindig így hívták a családot, merthogy erdélyi magyar eredetű. Ez ma is gyakori név Erdélyben. Ők gazdálkodtak, a család apai része gazdálkodott, bérlő volt. Állatokkal kereskedett, és amikor a trianoni döntés következtében új államhatárok keletkeztek, akkor Magyarország területén maradt a család, de nagyon közel a román határhoz. Mindenesetre jóval szegényebben éltek, mint anyám családja. És egy dolog közös mind a két részben, hogy teljesen integrálódtak a környező társadalomba, és ragaszkodtak a zsidóságukhoz, de nem voltak vallásosak. Magyarországon alapvetően két zsidó egyház van, az ortodox és a neológ. Ők neológok voltak. A neológ szertartások nagy része magyar nyelvű. Egyébként haszidok is éltek Magyarországon, és ők is magyarul tartották a szertartást. Mindenesetre a két család nem ismerhette meg egymást. Nagyon kevés túlélő maradt. Nagyanyám, anyám anyja életben maradt, még elég sokáig élt. És mindig mélységes megvetéssel nyilatkozott apám családjáról. Egyetlenegy ügyvéd, egyetlenegy gyógyszerész sem akadt abban a családban. Apám fogtechnikus volt, és nagyanyám feltételül szabta neki, hogy akkor veheti el anyámat feleségül, ha fogorvossá képezi magát. Apám ezt megígérte, mert mindent megígért, de esze ágában sem volt fogorvosnak lenni. Semmitől sem irtózott annyira, mint másnak fájdalmat okozni. Ettől fogva a nagyanyám mélységesen lenézte.

El kellene mesélnem a mű keletkezéstörténetét. Az történt, hogy egy másik munkára készültem éppen. Egy hosszú, komoly és unalmas történelmi regényre. Amit aztán meg is írtam. De közben talákoztam két asszonnyal, az egyik fényképész volt, és egy kiállításra készült. Azt szerette volna, ha a képeihöz szövegeket írok. Azt gondoltam, hogy az irodalom nem képalírás. Megkérdeztem, hogy mégis kik láthatók ezeken a képeken. Ez egy gyűjtemény volt. Régi képek a két háború közötti időkből. Egypár képet ő csinált mint igazán kezdő, fiatal fényképész. S kezdett mesélni a képeken levő személyekről, és ebből szép lassan kirajzolódott a kisváros egész élete. Előkerült egy másik asszony is, a barátnője, akinek sokkal jobb emlékezőtehetsége volt, és rengeteg

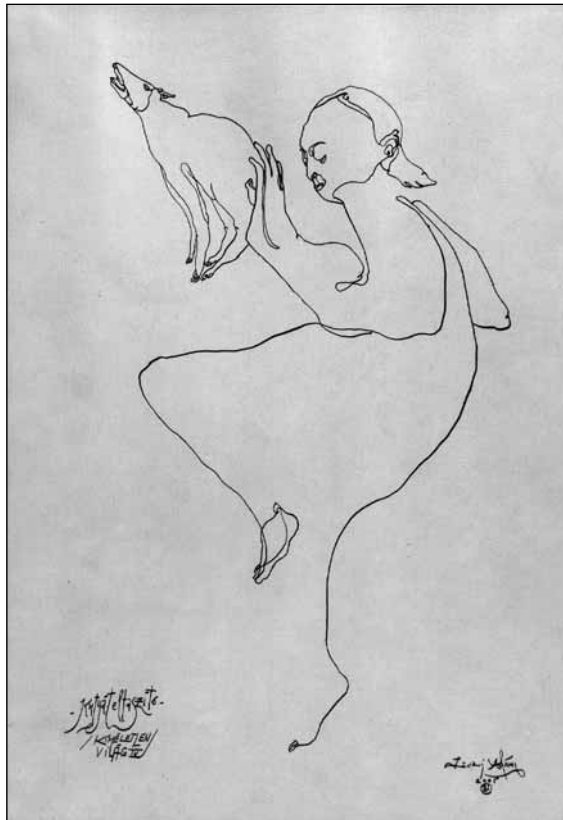
mindenre emlékezett, amire az első asszony nem. Teljesen más nézőpontja is volt. Az első asszony derűs, hedonista nő volt, vidám. A másik pedig keserű és szigorú. De nagyon jó kedvük volt, ott üldögéltünk, én mondtam, hogy ebből egy regény lesz. Ők meg nagyon örültek, mert még soha nem írtak róluk regényt. És aztán elmentem a városba is. Meg elmentem levéltárakba is, korabeli újságokat is olvastam. Közben kiderült, hogy az apám beteg lett, és meg fog halni. Semmi, nekem semmi közöm nem volt ehhez az egész történethez, közvetlenül. Csak fontos dolognak éreztem, hogy az egyik nő olyan idős volt, mint az anyám, aki már régebben meghalt, a másik meg mint az apám. Pont ugyanabban az évben születtek. Azt gondoltam, hogy ezt a történetet meg kell írni, mielőtt az apám meghal, úgy gondoltam, négy-öt hónapja van hátra. Hozzátartozik, hogy az apám soha egyetlenegy könyvemem sem olvasta el, de mégis ez fontos volt. És ez határidőt szabott nekem. A határidő nagyon fontos dolog. Meg is csináltam egyébként, de persze nem ez a fontos, hanem hogy hogy lehet a közelmúlt történelmét megeleveníteni. Most én sem az apámmal, sem az anyámmal, sem senki mással soha nem tudtam arról beszélni, hogy ők mit éltek át a második világháború idején és utána. Amikor apám már beteg volt, próbáltam kérdegetni, de olyan sírógörcsöt kapott, hogy úgy gondoltam, nem kell kínoznom. Mit csinál egy író, ha tudni akar valamit, és nem kap választ? Megírja ő maga.

A többes szám első személy az sokkal többértelműbb, mint az első személy. Lehet fejedelmi többesnek is érteni. Mintegy azt kifejezve, hogy az elbeszélő ura annak az anyagnak, amivel dolgozik. De én nem egészen erre gondoltam, hanem arra gondoltam, hogy amikor megjelenik ez a szöveg, akkor a szerző és az elbeszélő az két különböző személy, és együtt van. Mert hát az író én vagyok, és itt ülök. De amikor itt ülök, akkor nem írok. És aki ír, az nem egészen én vagyok. Inkább egy jó ismerősöm, akinek tudom a szándékait. Tudok beszélni róla, tudom képviselni. Még a jogi felelősséget is tudom vállalni. De ez már két különböző személy, és a harmadiknak még ott az olvasó is. Tehát ott vagyunk együtt, az író, a narrátor és az olvasó, és akkor együtt hozzuk meg a fontosabb döntéseket.

Azt hiszem, hogy semmilyen festői tehetségem nincsen. Viszont írni tudok, és egyszer felkértek, hogy valamilyen grafikát készítsek egy folyóiratba, hogy rajzoljak egy képet, én soha nem tudtam rajzolni, talán mert nem tanítottak meg. És akkor az volt a megoldás, rájöttem, hogy viszont megírni meg tudok egy képet, és addig írtam különböző betűket, amíg azokból lett egy kép. Szerintem az írással mint műegésszel, a kompozícióval hasonló a helyzet. Mert valamifajta ritmus- és arányérzékre van szükség, de ez nem tévesztendő össze az ötlettel magával. Itt az ötlet nem az volt, hogy, mondjuk, leleplezem a magyar fasizmust. Hanem az ötlet az volt, hogy elém került két asszony élettörténete, és akkor az volt a kérdés, hogy hogy lehet megírni úgy tíz évet, mintha az egyetlenegy nap volna. A másik kérdés az volt, hogy ha adott egy sors, vagy két ember sorsa, vagy több ember sorsa, akkor hogy lehet úgy csinálni, mintha

az elbeszélő változtatni tudna, pedig nem tud. S több nem kell, ennyi az egész, és utána már mintegy magától megy a szöveg.

Lehet-e nevetni a borzalmakon? Azt gondolom, hogy ez a nevetés és nevetetés mikéntjétől függ, végül is a zsidó hagyományban elég erőteljesen benne van az, hogy valaki saját veszélyeztetett, szorongatott vagy sanyarú helyzetéből űz gúnyt és ezáltal emelkedik felül. Azonkívül az úgynevezett akasztófahumor az nemcsak a zsidók kiváltsága, az nagyon sok kultúrában el van terjedve, és azt gondolom, hogy a cinizmus esetében is különbséget kell tenni az áldozatok cinizmusa között és a tetteseké között. Ezt azért mondom, mert egyszer láttam egy falfeliratot Budapesten, és az úgy hangzott, hogy a villamos kerekei alól felhangzó cinikus röhögés nem mindig őszinte. Azt gondolom, hogy ebben az értelemben ez akár az úgynevezett holokausztirodalomra is kiterjeszhető, de itt vannak bizonyos műfaji korlátok, mert abban az esetben, ha a nevetetés a dolgok leegyszerűsítésére törekszik, a borzalmak ártalmatlanná tételére vagy elkendőzésére, akkor az sem erkölcsileg, sem művészileg nem igazolható, és természetesen még kevésbé igazolható, hogyha valaki a tettesek szemszögéből nevet. Az áldozatoknak vagy azoknak, akik az áldozatokkal vagy túlélőkkel azonosulnak, joguk van nevetni a borzalmakon.

Szépség-intenzitás, az egy egységre jutó izgalom

Erdődi Gábor költővel, műfordítóval
Szepesi Dóra beszélget

A későn érő költő „rendesemberségét” harmincéves korában vesztette el, amikor angol-orosz tanári állása mellett sikeresen kezdett műfordítói pályázatokon, versenyeken szerepelni. Jeszenyin-, Dylan Thomas-, William Butler Yeats- és William Blake-kötetek jelzik sokoldalú műfordítói munkáját.

– *Először a családi indíttatásról szeretnék kérdezni.*

– A magyar nyelvet meg a zenét valószínűleg az anyatejjel szívtam magamba, zongoratanárnő édesanyámtól. Az orosz apai nyelvem, édesapám finnugor nyelvész volt, akitől a Jeszenyint mint orosz szakos nyelvész tanultam, és az ő ösztönzésére készítettem el életem első műfordítását, *Jeszenyin Sagane*-jét. Amikor fordítani kezdtem, Rab Zsuzsa máris riválisának éreztem Jeszenyinben. Azután kerültem Lator László versíró szemináriumára. Az első kötetem Jeszenyin volt, most pedig már a harmadik, egyre bővítettebb versesköteténél tartok, miközben másokban is elmélyedtem. Egy másik kortárs nagy orosz költőtől, Oszip Mandelstamtól szintén két kötetem van.

– *Hogy választod őket?*

– Valószínűleg ők választanak engem. Jeszenyinre predestinált édesapám, Dylan Thomast egyetem óta imádtam, mivel a két orosz után belekezdtem a másik szakomba, az angolba, és kelta költőt választottam. Závori Andreával egy véletlen hozott össze, ő lett a színésznőm ettől kezdve, és az

ír zenét játszó Bran együttesel együtt léptünk fel. Nem volt megállás, CD lett belőle, *Egy gyermek karácsonya* címmel, telt házakkal évekig ment a Dylan Thomas-műsor Kapolcson, és a Fonó Zeneházban is. A másik Dylan Thomas-könyvet hat évig fordítottam, a próza ment nehezebben, hiszen eredendően költőnek érzem magam; noha ezek költői prózák, *A szerelem térképe* címmel. Az első mondat a kötetben: *„Íme itt lakoznak a szerelem kéthátú őszállatai.”* – ilyen egyszerű, mágikus szövegek ezek, tízoldalas versek. Két Dylan Thomas után azt gondoltam, hogy ilyen nagy költőt már nem fogok találni, és majdnem csüggedni kezdtem, amikor eszembe jutott a Nobel-díjas ír költő, William Butler Yeats. Maradtam a keltáknál – úgyhogy két orosz, két angol nyelvű, kelta költővel indítottam.

– *Van valami közös ezekben a kötetekben, indulatilag. Micsoda?*

– Ezt sokan kérdezik. Egyrészt az, hogy én fordítom őket, bennem találkoznak, nem tudatosan, mindegyik eltalált, másrészt pedig, a különböző arányokban mindegyikben meglévő tragikum meg kozmikusság. Ezen-

kívül a népzene, amin nevelkedtem, a bartókiság: a walesi Dylan Thomas is az ősi folklórra épít, Yeats is, orosz pályán Jeszenyin is, és ezt valamiféle avantgárd kozmikussággal párosítják. Ha minden különbséget figyelmen kívül hagyunk, azért ez költőimre mind jellemző.

– *A kozmikusat egy kicsit kifejthetnéd, ez benned is megvan?*

– Bizonyára érdekel. A közös magyar alap József Attila kozmikum, biztosan; József Attila és Jeszenyin-párhuzamról írtam a kisdoktoriimat. Édesapámtól öröklött a világfa, finnugor-mitologikus képek, ezeket az orosz ősök kozmikus megfeleltetés-rendszeréhez hasonlítanám. Jeszenyin szerint *„minden ember a kozmikus magánvalók edénye”*, és azt mondja, hogy a vérünk a Kaszpi-tengertől, a csontunk a kőtől származik, a szemünk a naptól való, és ez minden versében tükröződik is. Míg Dylan Thomasnál pedig ilyen sorok vannak: *„Íme univerzumot táplálnak csontjaim”*. A világfelfogás tekintetében teljes az egyezés, ezek a zsenik mind valami kozmikus lélekvándorlásban hittek. A csont Univerzumában biztosan. Dylannél – azt nem én fordítottam, hanem Kálnoky László –, *„És nem vesz rajtuk erőt a halálban”*, egyértelműen szintén a csontok halhatatlanságáról van szó, amit tizenkilenc évesen meg tudott írni. Jeszenyinnek az ősei diktálták ezt, Yeatsnél is a kelta ősök hatottak: *„A csontok álmodása”* épp egy Yeats-dráma címe.

– *Érdekes ez a párhuzam. Továbbá azt érzem, hogy Jeszenyinben nagyon sok fény van, csak szláv módra, a keltákban meg kelta módra. Mi lehet itt a közös?*

– Ne feledjük, hogy Írországban mindig homály van. Csak ködöt és homályt találsz. Yeatsnél még a köd

is sír, meg a vizesés is. Jeszenyinnél a homály inkább az ikonok homálya, szláv homály. A kelta homályban is megvan a fény, merthogy másról se szól: a *Celtic Twilight* az kétértelmű, mint az orosz *zarja*, az homály is meg reneszánsz is egyszerre, *est-hajnal* meg *reggel-hajnal*. Mind a kettő. Nem egyértelmű a fordítása se. Kelta hajnalnak is lehetett volna fordítani, mert a twilight az *félfény*, *félhomály* és kettő van belőle: *amikor a fény sötétbe vált, és amikor a sötét fénybe*. Nagyon muris! Oszip Mandelstamot már akkor kivégezhették volna, amikor az orosz-szovjet forradalomról azt írta, hogy *szumérki szvabódi*, azaz a szabadság alkonya – a jóhiszemű magyar fordító „hajnalnak” fordította alkony helyett. Miközben tudjuk, hogy Mandelstam már akkor is alkonyon gondolta Lenint, 1917 októberében. Tehát a fordítón is sok múlik. Úgy is fordíthattam volna, hogy kelta hajnal, inkább hajnali homály. Egyébként, ha a fény-témát kérdezed, akkor az összes Dylan Thomas-vers a fényről szól. *Az eszmecsücskőkön a fény tör, hol nap se süt* – persze az ő felfogásában a biológiai-kémiai fényről, Weöres Sándor fordította: *Light breaks where no sun shines* – egyik címadó kulcverse. Nem a valós fényről írt, hanem a misztikus fényről. A kelta országokban inkább homály van, ami melankólikus. Az „m” betűk országa, úgy hívom, mert jellemzői ezek: *misztikum, mítikum, mágikusság és melankólia*. Más a szláv variáns. A kozmikusságon, a mágikusságon, mitikusságon és a tragikumon belül az arányok mások, de mindegyik költőmet jellemzik.

– *Blake-hez hogy jutottál el? Az Ártatlanság és a Tapasztalás dalait te ültetted át magyarra. A könyv előszavában Péter Ágnes írja, hogy egyetlen megszállott műfordító fordította*

le, tudomása szerint ilyen a világon nincs.

– Ezt nem tudom, viszont ezt a 45 verset eddig 29-en fordították. Úgy gondolom, hogy egy költőnek kell fordítani, egy stílusban, feltéve, ha jól teszi. William Blake úgy jött, hogy Angliában járván föl kaptam ezt az illusztrált kötetet és éreztem, hogy le kell fordítanom. Életművéből ez még csak az első fordításom, és ezek a viszonylag korai versei, mert utána profetikus rézmetszetekre, versekre és látomásokra tért, ami sokkal nehezebb.

– *Térjünk át a te költészetedre! Hogyan kezdett kivirágozni?*

– Az iskolában nem tudtam, hogy ezek bennem vannak, a műfordításban is később indultam el, harmincévesen, a saját költészetem meg ötven fölött kezdődött. Már úgy értem, hogy mindig írtam, csak nem olyat, amit vállaltam volna. Viszont szerintem a lassú fejlődésnek az értelme, hogy úgy érzem, elmélyedtem. A telt házias előadások jelzik, hogy nem csak képzelem. A tizennyolcadik kötetem jelenik meg, plusz a két CD, ez a második saját. Az első a *Holdudvarlás*, *Napudvarlás*, ami két nőt jelent, hogy a fátylat is föllebbentsük, és a harmadik pedig a Zsófia-bolygónak szentelt *Vénusz-udvarlás*. Most nem tudom, milyen bolygó következik, vagy valamilyen új csillagrendszer; radnótisan: „a szerelem új csillagrendszere”.

– *Hogy az „m” betűsöknél maradjunk, azt mondtad, hogy jellemezzük a maszkok és a múzsák...*

– Bodrogi Péter, korábbi köteteim bemutatója kérdezte, hogy a két nagy téma, a szerelem és a halál közül hol a halál? Azt válaszoltam neki: majd ha megtapasztaltam. Sokan meglepődnek, hogyhogy csak szerelmes versek, némileg csalódván,

némileg meglepődve, merthogy ma már sokak szerint nincs szerelem, pláne szerelmes vers, és ilyen tömegű. Aki figyelmetlenül olvas, azt hiszi, csak az, pedig úgy gondolom, hogy minden vers udvarlás, még ha nem is arról szól: a tárgyaknak az udvarlása és megnevezése is szerelem. A mindennek szerelme is lehet, babitsosan, ki lehet tágítani. A második kötet után megjósoltam a harmadikat, hogy a halál-téma most kezd, természetesen nagyon sajátosan – „erdődísen” megjelenni: a Madonnának, Botticelli révén, a papírban, kéregben, női ölelésben, a szépségben maradó életet akarom ezzel is megfogni, azt, hogy mi marad pozitívan utánunk, azt szeretném megragadni a halálból. Hogy fejeztem be az előző kötetemet? „Íme a Hold s a Nap egyként illúzió, csupán a vers marad, a többi elfolyó”. Ebben hihet a költő, ha jól végzi dolgát, és szerencséje is van, hogy megmarad a verseiben. A múzsák is ebben bízhatnak.

– *S hogy kerül ide Don Quijote?*

– A maszkok, a múzsák mellett a kötetem – akár a szerkesztés miatt is, akár az évek változása, törekvése során – Don Quijotétól Don Juanig terjed, a Huzella Péter hangján híressé vált Don Quijote-verstől a Don Juan-sonettig, és valahol persze a költő e kettő között van és keresi a „ma donnáját”, hogy szójátékot játszsak... Az én típusú költő múzsák nélkül nem tud meglenni. Életközeli költészet, inkább empirikus, mint magasztos költészet akar lenni, erotikus és empirikus irányban halad. A maszk arra jó egyébként, hogy mégse direktbe írjam le az élményt, hanem archetipusokban fogalmazok. Néha Ádám vagyok, néha Hamlet, villoni hang is szól, és majd esetleg Falstaff is lesz, nem tudom még, milyen maszkok jönnek elő. Szerepjáték nélkül

nincs modern költészet. Egészében úgy érzem, legalábbis Drávucz István szerkesztő rezonorsége szellemében, hogy ez egy lírai modern költészet. Van, aki azt mondja, hogy romantikus, szerintem a maszkok miatt nem, hiszen ellenméreg is van a versekben, az irónia és az önirónia. Alkatilag nem tagadom, romantikus, rajongó típus vagyok, de miután ez így nem életképes ma, a nagy önáltató maszk is ott van: például „a szívemből központi lét facsartam”, jön elő egy futurista, modern nyelvezet. Ilyen szempontból modernnek érzem magam, mert mindennek megvan az ellentéte, úgyhogy keserédesek a verseim. Sokszor egymással párba, ellentétbe vannak rakva. Sok hangot próbálok ki egymás után: burleszket, de kozmoerotikus, androgén éneket is. Az Amor sanctus, a szent szerelem és a profán, pofátlan hang szintén megjelenik, és a petris szentségtörőt is ki fogom próbálni, biztos. Alapvetően pogány embernek tartom magam, profán és pogány. Hogy az m betűk mellett a p-t is használjuk.

– *Rövid verseket írsz, miért?*

– Miután Nagy Lászlót imádom, ez ennek ellentmond, egyszer szeretnék egy súlyosabb, legalább egy hosszú verset. Most teszem első kísérleteimet. Természetesen nem ez a lényeg, hanem a *szépség-intenzitás*, mondja *John Keats*, akit szintén fordítok, tehát az egy egységre jutó izgalom a lényeg, akár hosszú, akár rövid a vers. Hosszú versben igazán Dylan Thomast szeretem, mert ott mindennek helye van. A vers számomra egyrészt önismeret, másrészt, ahogy mondják, egy-egy nő megszerzésére is alkalmas, tehát fontos az udvarló verstípus mindenképpen, még ha kozmikus is, és nem direkt. Mindenképp nyitottnak képzelem a jó verset, azért nem te-

szek vesszőket a sorok végére, mert így többféleképpen olvashatók, ez is fontos számomra. A zárt formákat szeretem továbbra is, de ezen belül nyitottak, zárva nyitottak.

– *Nagyon jól zenésíthetők a verseid, Huzella Péter például ragaszkodik hozzád is, a fordításaidhoz is.*

– A mai költők zöméről az a gondom, hogy nem lehet őket megzenésíteni, és számomra a vers zene. Eredeendően, főleg a népdal, önmagában is vers és zene azonossága. A canzone, Dantétól kezdve – akárhova nézünk a világlírásban, a nagy költők zenélhetők. A másik, ezzel összefügg, hogy a vers mágikus gyökerét meg szeretném őrizni és ezt a mai posztmodernben egyáltalán nem találom meg. Számomra a bőbeszédűség a mai versek harmadik átka, ami miatt bárhol elvághatók. Márpedig a vers minden pontjának archimedesi pontnak kell lennie, mindennek helyén kell lennie. A dal azért jó, mert ott minden a helyére kerül. Maga a rím, a ritmus, a párhuzamok, eleve kijelölik a helyét. A megformálható versben hiszek továbbra is. Ez lehet rím nélküli is, szabad vers is, de valamilyen versminimumnak, ritmusnak, indulatnak kell lennie benne. Mint például Nagy Lászlónál, akiről most írtam esszét, azt figyeltem meg, hogy a hatalmas indulat és az ütem teszi a formát, noha nincs rím. A *zöld angyalt* rím helyett a ritmus, az ütem, a lüktetés – hatalmas verssé feszíti. Vibráció és síkváltás nélkül nincs vers. Versminimum nélkül számomra a mai versek zöme próza. A zene nélküli verset nem tudom vállalni. Miután többnyelvűek a legújabb köteteim (Blake, Jeszenyin), nyelvoktatásra is jók, az összművészetben hiszek. Lehet, hogy nem az értelem a lényeg a versben. Borsózik a hátam, ha elkezdenek elemezni

egy verset. Pontosan azt kéne inkább megfigyelni, hogy mitől szép. Nem azt, hogy mit jelent. A köteteim végére játékosan egy Dylan-szótárt meg Yeats-szótárt írtam, és biztatom az olvasót, játsszon tovább. A zene mellett a játék is nagyon fontos: a népdalból kölcsönvett refrének, a visszatérések, a variációk.

– *A verseskötetedben majdnem minden vers dátumozva van, és többnél feltüntetted azt is, hogy „éjjel”. Fontosnak tartottad odaírni, hogy akkor született a vers. Az éjszaka nyitottabb?*

– Feltétlenül, akkor van csönd. Faludi azt mondja, hogy a börtönben ért rá, én meg éjszaka. Bagolytípus vagyok amúgy is. Akkor ér rá az ember. Legutóbbi ars poeticámban azt mondom, hogy „termő éjjel”, az a jelzője, „rövid létet hosszít az éj, árnyként tőlem siklik a kéj”. Tehát tulajdonképpen fölösleges aludni, mert a legfontosabb termő időt alusszuk át.

– *Ki ez az új orosz költő, akivel mostanában foglalkozol?*

– Leonyid Nyemcev. Azt szokták mondani, hogy merészelek klasszi-

kusokat újrarendezni, mire úgy mondom, egyrészt provokatíve, hogy nincsenek jól lefordítva, másrészt meg el akarom sajátítani őket, meg újakat fedezek fel. Végre adódik egy mai, harminchárom éves költő, aki prózát is kiválóan ír, a kedvéért még prózát is fordítok. Rendkívüli ember, professzora az orosz irodalomnak, Szamara városában tanítja. Elsősorban Nabokov prózájára épít, nagy gondolkodónak tartom. Versszövegeiben trubadúr mögöttesek vannak, óriási műveltséganyag, nagyon nehéz fordítani. A másik, aki foglalkoztat, egy Kölnben élő angol költő, Michel Hulse. A sumér mítoszokat az amerikai öbölháborúval keverte, huszonöt oldalát a Parnasszus közölte annak idején. Az is érdekelne, hogy egy mai angol mit ír. Ezenkívül fordítom angolra József Attilát, rímbe, ritmusba, az alapverseket, természetesen az Ódát. Az írek szerint grandiózus a fordításban a vers. Gyukics Gábor egész József Attila-kötetet adott ki angolul, de amellet én is szívesen megcsinálnám. A magyar költők közül őt terjeszteném leginkább.

